

Tür: Araştırma Makalesi**Kabul Tarihi:** 17 Kasım 2022**Gönderim Tarihi:** 27 Eylül 2022**Yayımlanma Tarihi:** 20 Aralık 2022

Atf Künyesi: ÖZBAKIR, Funda (2022), “Abdulrazak Gurnah’ın ‘Cennet’ Adlı Eserin Türkçe Çevirisinde, ‘Yabancılaştırma’ ve ‘Yerlileştirme’ Stratejileri İle Kültürel Öğelerin Çevirileri Üzerine Bir İnceleme”, **International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 3, S. 2, s. 159-176

“ABDULRAZAK GURNAH’IN ‘CENNET’ ADLI ESERİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİNDE, ‘YABANCILAŞTIRMA’ VE ‘YERLİLEŞTİRME’ STRATEJİLERİ İLE KÜLTÜREL ÖGELERİN ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME”

Funda ÖZBAKIR¹

10.54566/turas.1180487

ÖZ

İnsanlık tarihinde, farklı dillerin meydana gelmesi ile birlikte çeviri gereksinimi ortaya çıkmıştır. Farklı dillere ait toplumların aralarında resmi antlaşmalar yapma gerekçesinden dolayı ilk çeviri örnekleri ortaya çıkmıştır. Arkeolojik kazılar sırasında, Mezopotamya’da bulunan 4.500 yıllık kil tabletler en eski çeviri metinleri olarak kabul edilmektedir. Günümüzde ise, farklı ulusların sosyal, siyasi, ekonomik, göç ya da eğitim gibi sebeplerden dolayı daha çok etkileşim içinde olması, çevirinin öneminin artmasında etkili olmuştur. Pek çok bilim uzmanı, giderek artan küreselleşmenin boyutu ile birlikte, uluslar arasındaki sınırların ortadan kalktığı konusunda görüş

¹ Öğr. Gör., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, E-posta: fundaozbakir@gmail.com, ORCID 0000-0003-1412-7603

bildirse de, kültürel farklılıkların önemi, çeviribilim alanında güncelliğini koruyarak önem arz etmeye devam etmektedir. Bu çalışmada, sömürgecilik sonrası edebiyat alanında, son dönemde adından sıkça söz edilen, Tanzanyalı yazar Abdulrazak Gurnah'ın *Paradise (Cennet)* adlı romanında bulunan kültürel öğelerin aktarımında, çeviribilim araştırmacısı Lawrence Venuti'nin önerdiği "yerlileştirme" ("domestication") ve "yabancılaştırma" ("foreignization") çeviri stratejilerinden yararlanılarak, çevirmenin "yerlileştirme" veya "yabancılaştırma" sarkacında ne yönde durduğu incelenmiş ve hangi yöne ağırlık verdiği örnekler aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Venuti, çeviri yapılacak metindeki farklılıkları, erek kültür okurları için mümkün olduğunca azaltmak amacı taşıyan bir çeviri yaklaşımı olarak yerlileştirmeyi, yabancılaştırmayı ise kaynak metnin yabancı özelliklerinden bir kısmını tutarak, erek metinde normları zorlayan bir çeviri yaklaşımı olarak belirtir. İnceleme sonucunda; çevirmenin kültürel farklılığı muhafaza ederek, kaynak metinde vurgulanan kimliğin ortaya çıkmasını özellikle tercih ettiği ve bu sebeple, çevirmenin, kaynak metnin kültürel ve dilsel farklılığını yansıtacak şekilde çeviride "yabancılaştırma" stratejisini ağırlıklı olarak tercih ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri Stratejileri, Kültür, Yabancılaştırma, Yerlileştirme.

AN ANALYSIS OF CULTURE SPECIFIC ELEMENTS of ABDULARAZAK
GURNAH'S "PARADISE" NOVEL in TURKISH TRANSLATION with THE
STRATEGIES OF "DOMESTICATION" AND "FOREIGNIZATION"

ABSTRACT

In the history of humanity, the development of new languages has prompted the necessity for translation. The first examples of translation emerged with the need to make official agreements between societies belonging to different languages. The oldest translated texts are thought to be 4,500-year-old clay tablets discovered in Mesopotamia during archaeological excavations. Translation has gained importance due to the fact that different nations from different cultures come together more frequently for political, economic, immigration, or educational reasons. Despite the widespread assertion by scientific experts that borders between countries are disappearing as a result of increased globalization, the relevance of cultural differences has persisted in the field of translation studies by maintaining its currency. In this study, Tanzanian writer and literary historian Abdulrazak Gurnah's novel named as "Paradise" (Cennet) will be examined by using Lawrence Venuti's *domestication* and *foreignization* translation strategies, and it will be attempted to explain through examples, in which

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

direction the translator stands or focuses on the pendulum of *domestication* and *foreignization*. According to Venuti, domestication is a translation strategy that aims to minimize differences in the source text as much as possible for readers from the target culture, whereas is a strategy that forces the target text's norms by retaining some of the foreign elements of the original text. As a result of the investigation, it has been found that the translator primarily prefers the strategy of " foreignization " in translation in a way that reflects the cultural and linguistic difference of the source text. It can be explained that the translator prefers the emergence of the identity highlighted in the source text by preserving the cultural difference.

Keywords: Translation Strategies, Culture, Foreignization, Domestication.

GİRİŞ

1970'li yıllarda çeviriye yönelik dilbilimsel ve kaynak odaklı yaklaşımlar, erek odaklı yaklaşımların ortaya çıkması ile çeviri ve kültür arasındaki ilişkiyi önemseyerek, bu tarz yaklaşımların çoğalmasını sağlar. 1980'lere gelindiğinde ise, kültürel farklılıkların çeviribilim açısından önem kazanması ile birlikte, çeviri sadece dilbilimsel bir unsur olmanın dışında kültür ve dil arasında adeta bir köprü, dillerin ve kültürlerin barındırdığı zenginliğin keşfedilmesine zemin sağlayan bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. "Kültür" kavramı kendi içinde oldukça geniş anlamlar barındırdığı için, tek bir tanımla açıklanamayacak kadar zengin bir içeriğe sahiptir. Çeviribilim araştırmacısı Newmark (1988), kültürü "yaşam şekli ve belli bir dili" ifade aracı olarak kullanan bir topluluğa özgü yaşam şeklinin dışavurumları" olarak tanımlar. Taş (2017, 1-14) "Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri" adlı çalışmasında; kültürü "bir topluma özgü yaşayış biçimine ilişkin var olan her şeyin bir toplamı ve bütünü" olarak tanımlar. Öte yandan Larson (1984, 1-537), kültürü "bir insan grubunun paylaştığı karmaşık inançlar, tutumlar, değerler ve kurallar" olarak tanımlar.

Çeviri denilince akla çoğunlukla iki dil, dolayısıyla iki kültür arasında yapılan diller arası çeviri gelmektedir. Bu sebeple kültür ve dil arasındaki ayrılmaz bütünlük yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkar. Kültürler arası etkileşim ve bu etkileşimde çevirinin rolü, çeviribilimin konularından biridir. Öte yandan, dilsel farklılıklar gibi kültürel farklılıkların da, çeviribilimin bir çok farklı alanla bağlantılı, disiplinlerarası bir bilim hâlini almasında rol oynamıştır. Edebi eserler, ait oldukları toplumların siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve tarihi yönlerine ışık tutmakla beraber, toplumların gelişmesine yön veren ve kültürler arası etkileşimin artmasına katkıda bulunan ürünlerdir. Günümüzde her ne kadar diziler, şarkılar, medya ve bilgisayar

oyunları bu etkileşimde daha aktif olarak görülse de, edebi eserler içinde buldukları toplumun kimliğini yansıtan en belirleyici yapıtlardır.

Aixela (1996, 52-77) kültürel öğelerin aktarımında karşılaşılan zorlukların kaynak ve erek kültür arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını belirtir. Bu sebeple, edebi eserlerin çevirisilerinde, zamanla kaynak kültürlerin erek kültürler üzerinde kurdukları hegemonyayı artırdıkları ya da azalttıkları görülmüştür. Çevrilecek eserin belirlenmesi ile başlatılan süreç, bu eserlerin aktarımında kullanılacak stratejilerin seçimi ile devam eder. Kültürel yakınlık, çeviri sırasında kolaylık sağlarken, kültürel uzaklık aktarım sırasında birtakım zorlukları beraberinde getirir. Bu durum, zaman içinde çevirmenin “görünür olması”, kimi zaman da çevirmenin kimliğinin “görünmez olması” olarak, sürekli bir dönüşüm içinde yer alır.

Bu anlamda, 1970’li yıllarda Itamar Even-Zohar tarafından ortaya konan “Çoğuldizge” kuramını temel alan İsraili çeviribilimci Gideon Toury erek odaklı kuramı geliştirmiş ve eşdeğerliğin yerine, somut verilere dayanan “yeterlilik” ve “kabul edilebilirlik” kavramlarını ortaya çıkararak, çeviri politikasını; “Çeviri politikası belirli bir süreçte bir kültüre/dile çeviri yoluyla aktarılacak eserlerin seçimini, hatta tek tek yazıların seçimini içerir” ortaya koyar (Toury 1995: 54-56). Toury’e göre (1995: 54-56), çeviri kaynak metnin normlarına yakınsa “yeterli çeviri” olarak, hedef metnin normlarına yakınsa “kabul edilebilir” çeviri olarak kabul edilmektedir. Amerikalı Lawrence Venuti’ de çoğul dizge yaklaşımını temel alarak, çalışmalarında aynı yaklaşımdan yana olmuştur. Venuti çalışmalarında, görece zayıf bir kültürden gelip, daha baskın bir kültüre çevrilen metinlerin yerileştirme (domesticated) eğiliminde olup, söz konusu kültüre ait okurlara daha doğal görünecek biçimde aktarılmasını belirtir. Diğer yandan, baskın bir kültürden gelip nispeten zayıf bir kültüre çevrilen metinler çıkış dili ve kültürünün özelliklerini koruyacak biçimde yabancılaştırılma (foreignized) eğilimi göstermektedir. Günümüzde ülkeler arasında eşit olmayan bir güç dağılımı mevcuttur. Bu durumun bir yansıması olarakta ülkelerin kültürlerinin de eşit güçte olmadığını ve bu duruma sebep olan bir çok orantısız kültürel güçler mevcuttur. Çeviri eylemi bağlamında ele alınacak olursa, baskın kültür denilince; standart, tanıdık, yaygın dilsel ve toplumsal değerler ile dil akla gelebilir. Zayıf kültür ise baskın (güçlü) kültürün aksine, daha az yaygın, daha az tanıdık ve gerek ekonomik gerek politik sebeplerle, özellikle sömürgeci devletlerin zayıflattığı ülkelere ait kültürler olarak tanımlanabilir. Çeviribilim alanında son zamanlarda dikkat çeken konulardan biri de, bu kültürel etkileşim sonucunda ortaya çıkan eşitsilik ve güç ilişkileri yer almaktadır.

Farklı uluslar arasında, köprü rolünü üstlenen çeviriye olan ihtiyacın günümüzde daha

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

çok artması ile birlikte bu çalışmada, çeviri eserlerin okurlar tarafından daha anlaşılır olması, kaynak kültürün en doğru şekilde yansıtılması ve çeviri eserdeki çevirmen görünürlüğünün ne düzeyde olduğu gibi hususlar tartışılarak, eserde yer alan kültürel öğeler Venuti'nin önerdiği yabancılaştırma ve yerlileştirme çeviri stratejileri çerçevesinde değerlendirilecektir. Ülkemizde çeviribilim alanında yapılan çalışmalar kapsamında, yazar Abdulrazak Gurnah ve eserleri bir çok araştırma ve makaleye konu olmuştur. Ancak eserlerinde yer alan kültürel öğelerin Türkçeye aktarımını konu eden ya da söz konusu çevirilere Venuti'nin yaklaşımları üzerinden değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, her ne kadar yazarın tek bir eseri ile sınırlı olsa da, bu anlamda boşluğa katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Venuti'nin "Yerlileştirme" ve "Yabancılaştırma" Çeviri Stratejileri

Çalışmamız kapsamında karşılaştırmalı analize geçmeden önce Amerikalı çeviribilim uzmanı Lawrence Venuti'nin yaklaşımını temel hatları ile ele almakta fayda vardır. Venuti (1995, 1-150) Amerikan-İngiliz kültüründe gözlemlediği çeviri ve çevirmenin durumu arasındaki bağlantıyı *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (1995) adlı kitabında "görünebilirlik"/ "görünmezlik" ("visibility"/ "invisibility") kavramları ile ele alır. Venuti, Schleiermacher'ın kuramından yola çıkarak, yerlileştirme ve yabancılaştırma olmak üzere ortaya iki çeviri stratejisi ortaya koyar. Bu iki yaklaşımı, sadece dilsel açıdan ziyade kültürel bir bakış açısıyla ele alarak, yerlileştirmeyi çevirmenin çeviri esnasında görünmez olması, yabancılaştırmayı ise çevirmenin görünürlüğü şeklinde açıklar.

Venuti, yerlileştirmeyi; çeviri yapılacak metindeki farklılıkların, erek kültür okurları için mümkün olduğunca azaltılması hedefi taşıyan bir çeviri yaklaşımı olarak görürken, yabancılaştırmayı ise kaynak metnin yabancı özelliklerinden bir kısmını muhafaza ederek, erek metinde normları zorlayan bir çeviri yaklaşımı olarak belirtir. Yerlileştirme yöntemini kullanan bir çevirmen, erek okuyucunun aşına olmadığı metin-içi ifadelerin, yerlileştirme yoluyla, okuyucunun bildiği tarz veya kavramlarla yerine koyulması, böylece okuyucunun fazla çaba sarf etmeden metni anlamasını hedefler. Venuti (1998, 1-14), "çevirmen yaşadığı dönemin siyasi ve kültürel gerçekliklerine göre yerlileştirmeyi seçmiş olabilir" diyerek, çevirmenin bu stratejiden faydalanmasının belli sebepleri olabileceğini belirtir. Bu sebepler arasında, çevirmenin aykırı olmaktan çekinmesi, erek kültürdeki akışa uygun hareket etmek istemesi ya da farkında olmadan yerlileştirme eğiliminde olmasından bahsedilebilir. Erek metinden farklı görünen

kültürel unsurların aktarımında, kültürel unsurları çıkarma, atlama, değiştirme, kendi kültürüne uyarlama, ekleme, işlevsel çeviri gibi stratejilerden faydalanılır. Bunun yanısıra, sömürgecilik sonrası çeviri sürecinde, daha baskın otoritelerin çevirmenlerinin, kendi çıkarları doğrultusunda yerlileştirme eğilimine sıklıkla başvurduğu söylenebilir.

Öte yandan, çeviride yabancı unsurların muhafaza edildiği, kültürel farklılık ve çeşitliliğin erek kültüre aktarıldığı ve okura hissettirildiği yabancılaştırma stratejisi; sözcüğü sözcüğüne çeviri, tırnak işareti, italik yazım, dipnot kullanarak ve açıklama, açıklama yaparak çevirme, not ekleme, ekleyerek çevirme gibi çeşitli uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Özetle; yabancılaştırma stratejisi, okurun kaynak kültüre ve yazara götürüldüğü, okurların farklılıklarla karşılaştığı, zaman zaman zorlandığı ve sorgulamaya yönlendirildiği bir süreci ifade eder. Ancak, okurlar bu tarz metinlerin alışık olunmayan tarz ve anlamsal farklılıklar içermesinden dolayı, metnin çevirisinin iyi olmadığını düşünerek, çevirmeni hatalı ya da kusurlu bulabilir. Tüm bu bilgilerin yanısıra, aktarım sürecinde, hiçbir çeviri kaynak metni erek dile doğrudan, sorunsuz bir biçimde aktarılmasının mümkün olmadığı da bilinmektedir. Dolayısı ile kaynak metnin okurunun yaşadığı deneyimi, erek metin okurunun aynı şekilde yaşamayı mümkün değildir. Çevirmen ne kadar yetenekli ve yaratıcı olursa olsun, kaynak metinde yer alan dil ve kültürü tam anlamıyla aktarabilmesi de mümkün değildir.

Bu bilgilere dayanarak, çalışmamızda Abdulrazak Gurnah'ın *Paradise* (Cennet) adlı romanında kültüre özgü öğelerin çevirilerini Venuti'nin önerdiği "yerlileştirme" ("domestication") ve "yabancılaştırma" ("foreignization") çeviri stratejilerinden yararlanılarak, yabancılaştırma ve yerlileştirme çeviri stratejilerinden hangisinin daha çok tercih edildiği örnekler ve gerekçeleri ile incelenecektir. Erek metin olarak çalışmaya konu olan *Cennet* adlı eser, çevirmen Abbas Örmen tarafından 1998 yılında çevrilmiş olup, Adam Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Abdulrazak Gurnah ve *Paradise* (Cennet) Adlı Eseri

Afrika kökenli İngiliz yazar Abdulrazak Gurnah, 1948'de Doğu Afrika kıyısındaki Zanzibar'da doğdu. Anadili, Afrika'da yaygın olarak konuşulan Svahili dili olan yazar, Gurnah, ilk eğitimini İngiliz okullarında okurken öte yandan yine çocukluğunda Kuran kurslarında Arapça öğrenir. Zanzibar Ayaklanması (1964) ve sonrasında kurulan sosyalist rejimin çalkantılı yılları Gurnah'ın gençlik yıllarına denk gelir.

Gurnah, 1968'de İngiltere'ye gider ve yükseköğrenimini Kent Üniversitesi'nde tamamlar. Doktora tezinde (1982) Doğu Afrika, Karayip ve Hindistan edebiyatlarındaki

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

kolonyal söylemin izdüşümlerini çalışır. Kent Üniversitesi'nde İngiliz edebiyatı profesörü olarak görev yapan Gurnah, postkolonyal edebiyat alanında uzmanlaşır ve ilk romanı olan *Memory of Departure*'da (Ayrılışın Hatırası, 1987) yazar.

2021 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan yazarın romanlarında, sömürgecilik, sömürgeciliğin yol açtığı yıkım, kimlik, bellek, aidiyet ve göç temaları sıklıkla yer alırken, bugüne kadar yazmış olduğu sekiz romanında, Londra'da yaşadığı ötekileştirilme, dışlanmışlık kimlik bunalımları ve sömürgeciliğin olumsuz etkilerine yer verir. Gurnah'ın eserlerinin başlıkları da, yazarın değindiği konularla paralellik göstermektedir. Gurnah'ın romanlarının tarihsel arka planında ise sömürgeciliğin yarattığı yıkım ve Zanzibar'daki sömürgecilik sonrası dönemde kurumlardaki yozlaşmalar yer alır.

Çalışmamıza konu olan ve yazarımızın dördüncü romanı olan *Cennet*, edebiyat alanında, İngiltere'de her yıl verilen en prestijli ödülü olan, Man Booker ödülüne aday gösterilmiştir. Güneş (2015) doğu toplumlarına yönelik olan ötekileştirme üzerine yaptığı çalışmada, Gurnah'ı ezilen, sömürülen ve koyu tenli biri olarak İngiltere'de azınlık olarak yaşayan bir yazar olarak tanımlar. Ailesinden ve ülkesinden uzakta kaldığı bu süreçte, ötekileştirme ile kimliğinde berlirgin kırılmalar yaşayan bir karakterin hikayesini konu alan eserde, Kuran'da anlatılan Yakup'un oğlu Yusuf'un üzerinden 1900-1914 tarih aralığını kapsayarak, Doğu Afrika'ya göre uyarlanarak aktarılmıştır. Eserde ayrıca, Afrika'nın Arapların yaşadığı kıyı sahilindeki bir bölgede yaşayanlar ve iç kesimlerde yaşayan kabilelerin köle ticaretinde kullanılmaları konu edinir. Kaynak olarak inceleyeceğimiz eser "Paradise" orijinal dilinde 258 sayfa olarak yer alırken, çevirmen Abbas Örmen tarafından yapılan Türkçe çevirisinde 203 sayfa olarak yer almaktadır.

Bulgular

Örnek 1

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
<i>His expeditions were often accompanied by drums and tamburis and horns and siwa and when his train marched into town animals stampeded and evacuated themselves and children ran out of control (p. 11)</i>	<i>Yolculuklarına genellikle davullar, tefler, borazanlar ve siwa eşlik ederdi; treni kasabaya girdi mi hayvanlar ürker ve ortadan kaybolur, çocuklar kontrolden çıkardı (s. 8)</i>	Yabancılaştırma

KM’de yer alan “*drums and tamburis and horns and siwa*” ifadeleri EM’de “*davullar, tefler, borazanlar ve siwa*” olarak aktarılmıştır. Burada sözcüğü sözüğüne çeviri aracılığı ile aktarımda bulunulmuş olup, özellikle KM’de yer alan “*siwa*” ifadesi olduğu gibi aktarılarak, erek kültür okurlarını, kaynak kültüre ait bir bilgi edinme sürecine iterken, metnin yabancılığı da ortaya çıkar. Çevirmen, kaynak metnin kendine özgü dokusunu öne çıkarmak amacıyla kaynak kültüre ait önemli gördüğü öğeleri yansıtmaya çalışmıştır. Venuti eski sömürgelerin eserlerinin aktarımında, kaynak metinde kaynak kültüre özgü ‘yabancılığı’ dilsel ve bağlamsal düzeyde görünür kılmayı önerir. Kaynak metinde, bir kültüre özgü olan ve erek kültürde karşılığı bulunmayan ifade ve tümcelerin, okurun beklentisine göre sadeleştirilmemesi gerektiğini ifade eder.

Örnek 2

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
Suddenly the man bared his teeth in an involuntary snarl, curling his fingers in an explicable way. (p. 10)	<i>Birden adam dişlerini bir hırıltıyla araladı ve anlaşılmaz bir biçimde parmaklarını büktü. (s. 8)</i>	Yerlileştirme

İncelenen cümlede, *KM'de yer alan involuntary* ifadesi, İngilizce de "*gönülsüzce*" *içinden gelmeyerek, istemsizce*" anlamlarına gelmektedir. EM' de aynı ifade "*hırıltıyla*" şeklinde aktarılarak değiştirme stratejisinden faydalanılarak, kaynak metne anlamsal olarak uzak bir çeviri yapılarak, *yerlileştirme* yapıldığı belirtilebilir.

Örnek 3

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
His habitual dress was a thin, flowing kanzu of fine cotton and a small crocheted cap pushed back on his head (p. 11).	<i>Alışıldık giysisi iyi pamuktan ince ve salınan bir kanzu ve başının arkasına ittiği tığla işlenmiş küçük bir takkeydi (s. 10).</i>	Yabancılaştırma

Bu “cümlede “*kanzu*” ifadesi, Swahili dilinde Doğu Afrika’da erkekler tarafından giyilen, uzun beyaz gömlek anlamına gelmektedir. Çevirmen bu ifadeyi olduğu gibi aktararak, yabancılaştırma stratejisini tercih etmiştir. Aynı cümle içindeki diğer bir örneğimiz olan “*cap*” ifadesi ise EM’ de *takke* olarak aktarılmıştır. Çevirmen metnin orijinalliğine bağlı kalarak ve kaynak kültürün özelliğini koruyarak yabancılaştırma eğilimli bir tercihte bulunarak, *sözcüğü sözcüğüne* aktarımda bulunmuştur. *Takke* yerine *şapka*, *kasket* vb. ifadeler kullanmaktan kaçınmıştır.

*kanzu (Swahili) a long garment (usually white) with long sleeves; worn by men in East Africa

Örnek 4

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
Yusuf always enjoyed his visits. His father sais they brought honor on them because he was such a rich and renowned Merchant- <i>tajiri mkubwa</i> - but that was not all, wellcome though honour always was (p. 11).	Yusuf onun gelmesinden hep hoşlanırdı. Babası onun kendilerine onur verdiği söylerdi, çünkü o varlıklı ve ünlü bir tüccardı – <i>tajiri mkubwa</i> - ama her ne kadar onur önemli olsa da hepsi bu kadar değildi (s. 10).	Yabancılaştırma

Yabancılaştırma stratejisinin; farklı kültürel öğelerin erek kültüre taşındığı ve erek kültür okuyucularına hissettirildiği bir yaklaşım olduğunu belirterek örneklerimize devam edelim. Bu cümlede yer alan; "*tajiri mkubwa*-" ifadesi Swahili diline ait bir ifadedir; *tajiri* İngilizce de "*wealth*", *mkubwa* "*great*" anlamına gelmektedir. İfadeler birleştirilince İngilizcede "*richly rich*"olarak bir anlam taşımaktadır. Türkçede ise; oldukça zengin, çok varlıklı vb. anlamlarla eş değerlik sağlanabilir. Ancak çevirmen, ifadeyi olduğu gibi aktararak herhangi bir uyarlama stratejisine başvurmadan, KM'nin orijinal diline sadık kalarak, özgün metni ve özgün metin yazarını ön planda tutan son derece kaynak odaklı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu sebeple, yabancılaştırma stratejisine başvurduğu söylenebilir.

Örnek 5

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
The hotel, which was an eating house with four clean beds in an upstairs room, was in the small town of <i>Kawa</i> , where they had been living for over four years (p. 13).	<i>Yukarı kattaki odasındaki dört temiz yatağıyla bir aşevi olan otel dört yıldır yaşamakta oldukları küçük Kawa kasabasındaydı.(s. 11).</i>	Yabancılaştırma

Yine kültürel unsur kapsamında değerlendirebileceğimiz, Km'de yer alan "*Kawa*" kelimesi, Tanzanya'da bir şelale, akıntıdan ismini alan bir yer adıdır. Çevirmen, özel isimler kapsamında değerlendirebileceğimiz bu ifadeyi olduğu gibi aktararak, herhangi bir dipnot ya da açıklama yapmadan, metnin farklı kültürlerden bahseden yabancılığını da ortaya koyar. Venuti, çeviri eylemini dizgesellik ve metinlerarasılık bağlamında değerlendirir ve metnin erek dile aktarım sürecini yeniden yazma olarak nitelendirir. Bu örnekte, çevirmen yabancılaştırma stratejisine başvurarak erek yazında görünürlük kazanmaya çalışmıştır.

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

Örnek 6

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
His father didn't like him to play far from home. "We are surrounded by savages" he said. Washenzi, who have no faith in God and who worship spirits and demons which lives in trees and rocks (-p. 14).	Babası evden uzaklarda oynamasından hoşlanmazdı. "Çevremiz vahşilerle dolu," derdi. "Allaha inanmayan, ağaçlarda ve kayalıklarda yaşayan ruhlara ve şeytanlara tapan Washenzilerle dolu. (s. 12).	Yabancılaştırma

Bu örneğimizde yer alan "savages" ifadesi, Türkçe'de "vahşi, yabani, barbar, medeniyet görmemiş gibi" anlamlar taşımaktadır. Çevirmen, sözcüğü sözcüğüne çeviri yaparak aktarımda bulunmuş ama aynı zamanda kaynak metne anlamsal olarak en yakın ifadeyi vermeye çalışmıştır. Cümle olarak bakıldığında kaynak metinde geçen ve edilgen yapıda olan "we are surrounded by savages" ifadesi, erek metne "Vahşilerle çevrildik/ çevrelendik" gibi sözcüğü sözcüğüne aktarım olarak değil, dilsel ve anlamsal akışa uygun olarak; "Çevremiz vahşilerle dolularak aktarılmıştır. Buradan yola çıkarak, çevirmenin yer yer uyarılma yöntemi aracılığı ile yerlileştirme eğiliminde olduğu söylenebilir. Öte yandan, KM'de geçen "Washenzi" ifadesi, EM'e herhangi bir açıklama ya da dipnot kullanılmadan aktarılarak yabancılaştırma eğilimi gözlenmiştir. (Word "Washenzi" to disparage the indigenous Africans. Therefore, 'Washenzi' is a derogatory word.) Çalışmaya konu olan eser, felsefi, tarihsel ve antropolojik olma özellikleri taşımanın yanı sıra ayrıca postkolonyal özellikte taşımaktadır. Örneklerde kolonyal döneme yönelik ifadeler olduğu gibi aktarılmıştır.

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

Örnek 7

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
Sometimes they played <i>kipande</i> (p. 14).	Kimi kez <i>kipande</i> oynarlardı.(s. 12).	Yabancılaştırma

Bu örnekte ise KM'de yer alan "*kipande*" kelimesi olduğu gibi aktararak, yabancılaştırma stratejisine başvurulmuştur. *Kipande* Swahili dilinde; çocuklar arasında kağıt parçaları ile oynanan bir oyundur. Bir çalışmada; "*Children draw games on the ground and on the piece of paper. For example children play boards games (kipande/Kibao games) they draw the square on the ground. Therefore children draw most of their games in the piece of paper. The games mostly children draw were Checknumber, Dama, Shisima, Draft and Kipande games (Parents E, May 2017)*" olarak yer almaktadır. Erek kültür okurlarına hissettirdiği duygudan dolayı yabancılaştırılma eğilimi görülmektedir. Çevirmen, kaynak kültürden uzak bir çeviri yapmayarak, kaynak kültüre ait herhangi bir kültür kaybı olmamasına özen göstermiştir.

**Game equipment consisting of an object used in playing certain board games*

**kipande; piece*

Örnek 8

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
In the month of <i>Shaaban</i> , just before the arrival of <i>Ramadhan</i> and its fierce regime of hunger and prayers, Hamid decide to visit the villages and	<i>Sert açlık diyeti ve namazlarıyla ramazanın gelişinden hemen önce, şaban ayında, Hamit dağın hayırlarındaki köylere ve yerleşim yerlerine</i>	Yerlileştirme

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

settlements on the mountain slopes (p. 14).	<i>gitmeye karar verdi (s. 64).</i>	
---	-------------------------------------	--

KM'de yer alan "*Shaaban*" ve "*Ramadhan*" ifadeleri, EM kültürüne uyarlama yöntemi ile aktarılmış olup, çevirmenin yerileştirme stratejisinden faydalandığı belirtilebilir. Çevirmenin hem dilsel, hem anlamsal olarak akıcı ve uyumlu bir metin elde etmek istediği belirtilebilir.

Örnek 9

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
He was a stranger in <i>Kilwa</i> , only there as an agent to deliver a consignment of clay water-jars for his employer, but he had made a good friend who was a boat master of a <i>dhow</i> , a <i>nahodha</i> .	<i>Kilwa'</i> da bir yabancıydı, işvereni adına toprak kavanoz teslim etmek için oraya gitmişti, ama iyi bir arkadaş edinmişti : <i>Dhow</i> kaptanı bir <i>nahodha</i> .	Yabancılaştırma

Bu örnekte yer alan bulunan "*Kilwa*, *dhow* ve *nahodha*" kelimeleri olduğu gibi aktararak, kaynak kültüre ait ifadeler görünür kılınmaya çalışılmıştır. "*Kilwa*" kelimesi Doğu Afrika'da, bugünkü Tanzanya'nın güney kıyılarında bir ada ismidir, çevirmen herhangi bir dipnot ya da açıklama yapmadan erek kültüre aktarımda bulunmuştur. Yine aynı şekilde "Arap yelkenlisi" anlamına gelen "*dhow*" kelimesi ve Svahili dilinde "*kaptan*" anlamına gelen "*nahodha*" kelimesi erek kültüre olduğu gibi aktarımda bulunarak, çevirmen kaynak kültürü erek okuyucuya yakınlaştırmayı tercih

etmiştir.

Örnek 10

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
<p>Don't make bad jokes, my brother. You want someone to come and kill me. What Money? And I don't come from Bombay, you know that. That's the country of goat-shitbanyans*. This Gujarati*scums, they're the ones with money, and their brothers are the Mukki-Yukki* bloodsuckers, these Bohras (p. 14).</p>	<p>"Bana kötü şakalar yapma, kardeşim. Birileri gelip beni öldürsün mü istiyorsun? Ne parası? Bombay'dan gelmedim, bunu biliyorsun. Orası şu keçi boku Hintincirlerinin ülkesi. Bu Gujarati ayaktakımı, para onlarda var ve onların Mukki-Yukkikan emici kardeşleri Bohralarda.(s. 65).</p>	<p>Yabancılaştırma</p>

Bu örneğimizde bulunan "**goat-shit**" ve "**banyans**" ifadeleri, *Hintincirleri* anlamına gelmektedir. Çevirmen sözcüğü sözcüğüne aktarımda bulunarak, yabancılaştırma eğiliminde olmuştur. Öte yandan, yine aynı cümlede yer alan "**Gujarati**" ve "**Mukki-Yukki**" ifadeleri sözcüğü sözcüğüne aktarılarak yine yabancılaştırma eğilimi görülmektedir. *Gujarati* kelimesinin Güccaratça olarak kullanımı da mevcuttur; ancak

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

çevirmen erek kültür okuyucusu için herhangi bir yerlileştirme eğiliminde bulunmayarak, kaynak kültüre ait ifadeyi görünür kılmaya çalışmıştır.

***Banyans**; Hint inciri.

***Mukki-Yukki**; presumably a derogative term for people of Indian descent.

***Gujarat**; Batı Hindistan'da bir bölge; Batı Hindistan'da bulunan Bombay bölgesini de kapsayan sanayileşmiş şehir.

Örnek 11

Kaynak Metin	Erek Metin	Venuti
Hamit laughed delightedly. "Don't frighten the boy, you hairy <i>kafir</i> . (p. 66).	" Hamit neşeyle güldü. "Çocuğu korkutma, seni gidi kıllı <i>kafir</i> . (s. 83).	Yerlileştirme

Son örneğimizde ise; KM'de geçen "*kafir*" ifadesinin İngilizcedeki karşılığı; "*infidel, unbeliever*"dır. Bu örnekte, çevirmen kaynak kültüre özgü ifadeyi hem dilsel hem de anlamsal olarak erek okur için daha çarpıcı hale getirmek için yerlileştirme eğiliminde olmuştur.

SONUÇ

Çeviri okurlarını ve çeviri araştırmacılarını, özellikle sömürgecilik sonrası edebiyat alanında kültürel öğelerin aktarımı aracılığı ile kültürel farklılıkların önemini, Venuti'nin önermiş olduğu birbirine zıt olan yaklaşımları "yabancılaştırma" ve "yerlileştirme" çeviri stratejileri kapsamında düşündürmeye ve fikir geliştirmeyi amaçlayan bu çalışmada, 'Paradise' adlı eserde çevirmenin ağırlıklı olarak hangi stratejileri kullandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kültürel farklılıkların yoğun olduğu bu tarz eserlerde, bazı kültürlerin diğerlerine göre siyasi, askeri ya da ekonomik sebeplerden dolayı daha baskın olduğu ve daha az baskın olan kültürde hegemonya kurmaları özellikle sömürgecilik sonrası edebiyat ve çeviri çalışmalarında yaygın olarak karşılaşılan bir konudur.

Eserde tespit edilen kültürel öğeleri içeren örneklerden yola çıkarak, kaynak metinde yer alan çeşitli kültürel öğelerin dokusunun bozulmaması adına, çevirmenin kültürel farklılığı muhafaza ederek, kaynak metinde vurgulanan kimliğin ortaya çıkmasını özellikle tercih ettiği söylenebilir. Bu sebeple, çevirmenin, kaynak metinde yabancı unsurların muhafaza edildiği, kültürel farklılık ve çeşitliliğin erek kültüre aktarıldığı

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

ve okura hissettirildiği “yabancılaştırma” stratejisini ağırlıklı olarak tercih ettiği görülmüştür. Kaynak metindeki yöresel ifadeler, jargonlar, argo ve küfürlerin aktarımında yabancılaştırma stratejisinin yoğun olarak yer aldığı belirtilebilir. Bu bilgilere ek olarak, çevirmenlerin yabancılaştırma stratejisine başvurma sebeplerinden biri olarak, Tymoczko (1999:29) kaynak metnin yazarının prestijinin önemine değinerek, bu tarz eserlerde çevirmenler tarafından kaynak kültüre ait öğelerin daha fazla ön plana çıkarılarak, yabancılaştırıcı öğelere daha çok yer verildiğini belirtir.

Öte yandan çalışmada çevirmenin nadir de olsa yerlileştirme stratejisine başvurduğu tespit edilmiştir. Venuti, on yedinci yüzyıldan bu yana, yerlileştirme stratejisinin diğer dillerden İngilizceye yapılan çevirilerde baskın bir strateji olduğunu belirtir (1995, s. 121). Ancak eserde incelenen örneklerde, çevirmenin erek metinle uyumlu ve akıcı bir metin oluşturma isteğinden dolayı yer yer yerlileştirme stratejisinde bulunmuştur. Diller ve kültürlerarası aktarım söz konusu olduğunda, kültürel farklılıklardan dolayı, birebir çeviri yapılamayacağı birçok defa kanıtlanmıştır. Ancak, çeviribilim alanındaki araştırmacılar iki kültür arasında eşdeğerliğin farklı stratejiler aracılığıyla sağlanabileceği görüşündedirler. Kaynak kültürden uzak bir şekilde yapılan bir aktarım, kaynak kültürün yanlış anlaşılmasına ve çeviride dil ve kültür kayıplarına sebep olabilir. Kaynak kültür ve dilde ki farklılıkları ortaya çıkarması açısından ağırlıklı yabancılaştırma stratejisini tercih eden çevirmen, bu strateji ile erek kültüre girerek, kaynak kültüre ait değerlerin görünür olmasına olanak tanımıştır. Ancak, bu çalışmada varılan sonuç, farklı eser ya da kuram incelemeleri üzerinden çalışıldığında farklı sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Bu sebeple, çevirinin amacı, ilgili metnin çevirisinde seçilecek etik unsurlar ve uygun stratejiler ile daha ayrıntılı çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aixelá, Javier, Franco (1996), “*Culture-Specific Items In Translation*” Translation, Power, Subversion. Eds. Román Álvarez, And M. Carmen-África Vidal. Clevedon: Multilingual Matters, 52-78.
- Even-Zohar, Itamar (2012), “*Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu*”, **Çeviri Seçkisi Çeviri (Bilim) Nedir?**, (Çev. Saliha Paker), (Haz. M. Rifat), s. 125-133.
- Even-Zohar, Itamar (2012), “*The Position of Translated Literature Within The Litterary Polysystem*”, **The Translation Studies Reader**, Ed. By Lawrence Venuti, 3. Ed., s.162-168.
- Gurnah, Abdulrazak (1994), **Paradise**, Hamish Hamilton, London, 1994.
- Güneş, Mehmet (2015), “*Abdulrazakgurnah'nin Cennet Romanında Doğu Toplumlarındaki Ötekileştirme ve Kaybolan Kimlikler*”, **Journal of International Social Research**, 8(37).

- Larson, Milred L. (1984). *Meaning-Based Translation: "A Guide To Crosslanguage Equivalence"*, Lanham And Newyork: University press of America.
- Taş, Seda (2017), "*Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri*", **Humanitas**, s. 1-14
- Toury, Gideon (1995), "*The Nature and Role of Norms in Translation*", **In idem, Descriptive Translation Studies and Beyond (PP.53-69)** Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins
- Tymoczko, Maria (1999), "*The Metonymics of Translation*" in: **Translation in a PostColonial Context**. St. Jerome, Manchester
- Venuti, Lawrence (1995), *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, London.
- Venuti, Lawrence (1998), *Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, London And New York.